

A publikumnak előadások alatti viaskedése hasonló volt a mai közönségéhez. Tetszésüknek tapssal, nem-tetszésüknek fütyvel adtak kifejezést, és még a klakk-intézményt is ismerték.

Navarre könyvének a színészet és színházat tárgyaló részein kívül irodalmi vonatkozásai is vannak. Nagy érzékkel és tudással fejtegeti a tragédia és komédia szerkezetét. Sok ideig azt hitték, hogy a komédia a tragédia mintájára kapta formáját. Pedig a komédiának szerkezete sokkal komplikáltabb és sokkal több elemből fakadt, mint a tragédiáé: az attikai comostól, a pelopponesosi farcetól, a szicíliai komédiától éppen úgy nyert formai ihletet, akárcsak testvérétől, a szomorújátéktól. E szerkezet azonban idővel, az új vígjáték korszakában, jóval egyszerűbbé vált.

A tragédia fejlődése is több fázison ment keresztül. Amikor a második színész is kezdett benne játszani, a monologikus forma nyomait még egy darabig érezni lehetett, amint hogy a harmadik szereplővel való gazdagodása után is még soká megmaradt a kettős dialogusok nyoma. E kettős párbeszédre való nagy hajlandóságnak egyébként nemcsak történeti okai vannak, hanem maga a görög ízlés is magyarázza, mely a rend, a mérték, a megszabottság kedvéért az egyszerűt szerette. Egyébként a személyzet száma is különbséget teremt tragédia és komédia között. A vígjáték ugyanis még egy-egyedik személyt is alkalmazhatott, a tragédia sohasem léphette túl a három színésszel való operálást.

Navarre könyve a benne felhalmozott anyag tudományos értéke, okfejtéseinek meggyőző és stílusának világos volta, aránylag kis terjedelme s a benne közölt szemléltető képek érdekessége miatt bizonyosan hamar népszerűvé válik.

—bs—

Szinnye; Ferenc: Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig. I. kötet. Budapest. M. Tud. Akadémia kiadása, 1925. 8-r, 292 l.

Egyik gyakran hangoztatott hiánya irodalomtörténetünknek összefoglaló nagy művekben való szegénysége. Részletkutatások, egyes írók és kérdések monografikus feldolgozása terén elismerésre méltó

munkát végeztek művelői, de ezeknek szintetikus egybefoglalása tekintetében már jóval kevesebb történt. Sajnálatos hiánya egyebek közt az egyes költői műfajok fejlődésének története irodalmunkban; amit e téren találunk, legnagyobb részében vagy nem teljes, vagy nem áll tudományos színvonalon.

A magyar széppróza történetének megírását Beöthy Zsolt kezdte meg, de nem jutott tovább a franciás iskola tárgyalásánál. Érzékeny vesztesége irodalmunknak, hogy nem folytatta művét; befejezésére olyan terjedelemben, ahogy megalapozta, kevés lett volna egy emberélet.

Az ő el nem végzett munkájának egy részére vállalkozott Szinnye; Ferenc, mikor megírta a két legjelentékenyebb szépprózai műfajnak, a novellának és regénynek történetét irodalmunkban a szabadságharcig. Harminc esztendő természetét tárgyalja két vaskos kötetben, melyek közül a most megjelent első kötet *Karthauzi* elemzésével záródik.

Tizenkét évi munka eredményét nyújtja művében, s ez a munka elsősorban a lehető legnagyobb teljességre törekedett. Felkutatta és átbúvárolta e kornak minden olyan sajtótermékét, amelyből anyagának teljesebbé tételét várhatta s ez a rendkívül pontos anyaggyűjtés lehetővé tette számára, hogy feldolgozza e három évtizednek minden eredeti novelláját és regényét. De nemcsak a kutatás munkájában, hanem anyagának feldolgozásában sem tartott semmit érdektelennek vagy jelentéktelennek. Tisztában volt ugyan azzal, hogy teljessége s tárgyalásának részletessége kifogásra találhat a kritikus részéről, de ennek ellenére is kívánatosnak tartotta ezt a teljességet és részletességet, egyrészt a nagyobb íróknak helyes távlatba állítása céljából, másrészt a szakembernek szükséges konkrét adatok s a nagyközönségnek tanulságos korjellemző és ismeretközlő részletek érdekében. S csakugyan, magunk is érezzük, hogy ha a kritikának kétsége támad pl. afelől, hogy magától a szerzőtől is nagyon gyengéknek jelzett novellák érdemeseke-e a komoly tárgyalásra, — másrészt arra is kell gondolnia a bírálóknak, hogy ezekkel a szerző jellemzi a kort, tanulságosan eszméltet arra, mily gyarló és vizenyős történetek-

ben kereste lelki megindulásait az akkori magyar olvasóközönség.

A szerző a magyar novellairódalom megindulását Fáy Andrásnak 1818-ban megjelent *Különös testamentumától* számítja s az általa tárgyalt időt két korszakra osztja. Az első 1836-ig tart, ez eredeti szépprózai elbeszélésünk gyermekkora, melynek szerény kezdeteit meglepő felvirágzás követi, szinte átmenet nélkül a második korszakban, a szabadságharcig terjedő tizenkét év alatt.

Bevezetőül a magyar közönségnek eredeti szépprózáink megindulása előtt kedvelt s népszerű olvasmányait ismerteti. Többnyire silány fordítások, átdolgozások és kompilációk ezek, de a szerző mégsem tagad meg tőlük minden jelentőséget, mert valahogy mégis ében tartották az érdeklődést és fogékonyságot az eljövendő eredeti novella- és regényirodalom számára.

Annak a nagy föllendülésnek, mely ezt meghozta, egyik legjelentékenyebb tényezője Pestnek irodalmi központtá válása. Éppen ezért szerencsés gondolata volt a szerzőnek, hogy, mielőtt tárgyára térne, megrajzolja a főváros képét a mult század huszas és harmincas éveiben, kiemeli szellemi életének nevezetesebb mozzanatait s így mintegy bemutatja azt az egész művelődési környezetet, melyben eredeti szépprózai irodalmunk megszületett. Ismerteti e korszak zsebkönyveit, folyóiratait és hírlapjait; ezeknek megindulása nyitott teret az írók számára, mert hisz önálló kötetben alig bocsátott közre valaki elbeszélő műveket. Jellemző nehezen induló szépprózáinkra, hogy 1822-től 1836-ig mindössze 27 eredeti elbeszélés és egy regény jelent meg önállóan, 17 kötetben.

A Fáy föllépésével megindult novellairódat, mely legnagyobb részében német minták nyomán haladt, Szinnyi víg, történeti s társadalmi novellák csoportjába osztva tárgyalja s kiemeli motívumokban való szegénységét s formában való csekély változatosságát. Mindegyik csoportra vonatkozólag egypár példa útján sikerrel eszméltet arra, hogy mennyire szolgál utánzatai ezek a német almanach-elbeszéléseknek s viszont, mennyire sablonosakká válnak akkor, mikor a víg elbeszélések Kisfaludy Károlynak, a történetiek

Kisfaludy Sándor regéinek irányító hatása alá kerülnek. Ezért külön csoportban emeli ki azokat az írókat, kik a francia és angol irányt képviselve, új értékekkel gyarapították irodalmunkat. Különösen a szerencsétlen Csató Pálnak szolgáltat igazságot, részletesen elemzi franciás novelláit s megállapítja róla, hogy a legelső magyar elbeszélő, ki a tartalmi mélységet formaművészettel párosítja. Kiemeli, hogy benne jelentkezik először a természetes elbeszélő könnyedség, a mesének lélekrajzi alakfestése s a reálisabb megfigyeléseket értékesítő környezetrajz. Elismeréssel szól az angol hatásokat érvényesítő Bérczy Károlyról s Petrichevich-Horváth Lázár *Elbujdosottjára*, az első magyar szalonregényről.

Az az év, melyben ez megjelent (1836), a föllendülés kezdő éve. Ezenkívül ugyanebben az évben még három regény lát napvilágot, majd számuk 31-re nő a szabadságharcig terjedő tizenkét év alatt. Erősen szaporodnak a novellák is; e korban már 62 önálló kötet jelenik meg s bennük több mint negyedfélszáz novella.

A kornak legkiemelkedőbb alakja Jósika Miklós, ezért a szerző nem elégszik meg összefoglaló méltatásával, hanem tüzetesen s igen alaposan foglalkozik vele. Nagy szeretettel mélyed el műveinek elemzésébe s igen sokoldalú, körültekintő s minden szempontra gondosan kiterjeszkedő tárgyalás alá veszi. Meggyőzően s formában is szépen fejti ki azt a közkeletű szólamot, hogy Jósika regényirodalmunk megteremtője: „Ami hiányzott elbeszélő irodalmunkból, ő egyszerre pótolta. Regényeiben és novelláiban megvan mindaz, ami eddig nem volt meg: elbeszélő-technika, mely a külföldi írókéval versenyez, a lélekrajz művésze s ezzel kapcsolatban az emberi jellemek rajza, művészi miliőrajz s forrástanulmányokon és költői intuíción alapuló korrajz. S mind ebben nem a laikus tapogatózása és tökéletlensége, hanem a művész öntudatossága nyilatkozik... Költészetének fénye, mely a mult nemzedék munkáját homályba merítette, utódainak, az ifjú nemzedéknek, élesen megvilágította az útját nagyobb magaslatok felé.” (223. l.)

Míg Jósikáról nyújtott képe nagy-

jában megegyezik a köztudatban élővel. Vajda Péternek irodalmi közfelfogásunkban kialakult képen jelentékeny módosítást tesz. Kevésbé elismerő, szigorúbb álláspontját azonban alaposan megindokolja. Híres keleti novelláira vonatkozólag pl. a keletieskedés divatját megvilágító széleskörű irodalmi tájékozottsággal megállapítja, hogy Vajda e téren irodalmunkban sem volt úttörő, de viszont érdeme, hogy a Keletet elődeinél gondosabban tanulmányozta s novelláiba elődeinél több keleti színezetet és hangulatot tudott belevinni.

Még hálásabb tere nyílik a tárgyáról szóló addigi irodalomnak bírálat alá vételére a *Karthauzi* tárgyalásában. Ezt teljes lelkiismeretességgel meg is teszi, elválasztja a helyes eredményeket a helytelenektől s a helyeseket kiegészíti a maga megfigyeléseivel. Igen rokonszenves óvatos tartózkodása, melyly a motívum-hajhászat túlzásait visszautasítja vagy megcáfolja. Szerzőnk nem esik az idegen hatások kutatóinak gyakori egyoldalúságába s nagyon határozottan hangoztatja, hogy Eötvös többet adott a magáéból, mint amennyit vett másoktól.

Szinnyei könyvének legfőbb érdeme alaposága és megbízhatósága. Szorgalmas és lelkiismeretes bűvár; kitöltötte a hiányos vagy felszínes előmunkálatok hézagait s tömördek új anyagot is hordott össze. Alapos képzettségű s módszeres feldolgozó, aki kerül minden üres szószaporítást, de viszont a tárgyra vonatkozó konkrét adatokat pontosan felsorolja s ezeket rendszeren rövid tartalmi tájékoztatással, tömör jellemzéssel s a vonatkozó irodalom összefoglalásával toldja meg. Bevezetése végén maga is azt vallja céljául, hogy tények és adatok rendkívüli tömegét rögzítse meg és foglalja rendszerbe. Hangoztatja azt is, hogy ennek érdekében lemondott a művészi alakításról, s így könyvét inkább hasznos forrásmunkának szánta, mint élvezetes és művészileg kielégítő olvasmány. Könyve kétségtelenül nagyon hasznos és érdemes munka, de olvasmányosnak is érdekes. A tömördek adatot ügyes kézzel szorítja formába s élénkítésére sok jó ötlete van. Ilyen a környezetrajz, a sok műveltségtörténeti érdekességű részlet s az írók alakjának pár külső

vonással vagy legjellemzőbb sajátosságukkal való párszavas bemutatása. Ez mintegy előléként villantja fel előttünk pár pillanatra őket. Érdeklődéssel várjuk a könyv második kötetét is. *Kéky Lajos.*

Két lírikus. Bodor Aladár nem tartozik termékeny költőink közé: húsz év alatt most harmadízben gyűjti kötetbe verseit (*Töredelem*). Újabb versek. A Stádium kiadása). Pedig éppen nem a végeérhetetlen csiszolgatás, vagy a „nonum prematur...“ embere; líraisága hamar megárad s keresi a megnyilatkozás, a művészi ép egészszévalás útját és módját; keresi, de nem egykönnyen leli meg. Ezért aztán gyér verstermése még mindig szaporább annál, amit valódi művészi természetnek számíthatunk. S ezen nem azt értem, hogy üres, igazi lírai mag nélkül való alkotásokat erőltet, sőt könyvében talán egyetlen olyan darab sincs, melyben finomabb érzék fel ne fedné ama „legbelsőbb valóság szentségét“, mely Vörösmarty szerint a költeményt a koholmánytól megkülönbözteti. Bodor Aladár nem ír koholmányokat, ilyenekkel áttalaná olvasóit, még inkább pedig önmagát áltatni; egyéniségét is mindenekelőtt férfias nyíltság és férfias erő jellemzi; hanem ez a nyíltság nem mindig jelenik meg nála a művészi igazság jegyeiben, ereje pedig néha szétveti azt a formát, mely az egyébként őszinte, heves és sokszor mély élményanyagot hivatva volna megváltani és művészi megtestesülésre segíteni.

Nyilvánvaló, hogy Bodornak sem egyénisége, sem az ezt megnyilatkoztató formanyelve lényegesebb módosulásra már nem igen képes. Fellépésekor lényegileg a hagyományos eszközökkel jelentkezett, újat inkább csak vívódó, egyre hatalmas erőfeszítésekkel nekilendülő egyéniségének ízeben hozott. Utóbb Ady hatása éppen csak hogy megérintette: talán e hatás alatt „magyar“ témájú verseiben még mélyebb lélekzetet vett, de utánzóknak be nem állt egy pillanatra sem. Most pedig, írótsága harmadik évtizedében, különben a régiebb hagyományok folytatója, melyekhez most már mintegy a maga multját is hozzászámítja kötelező hagyományul.

Rettenetes összeomlásunk óta Bo-